

УДК 351.74:343.2(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.4.62>

А. І. Кисько

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
та інформаційної безпеки факультету №3
Донецького державного університету внутрішніх справ
ORCID ID: 0009-0008-0758-1641

ЗАХОДИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРИМУСУ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ УКРАЇНИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ І ПОРЯДКУ В УКРАЇНІ

У статті досліджується адміністративний примус як ключовий інструмент реалізації владних повноважень Національної поліції України у сфері забезпечення публічного порядку, правопорядку та законності. Автор аналізує сутність, правову природу та основні форми адміністративного примусу в контексті сучасної поліцейської діяльності. Адміністративний примус розглядається як різновид державного примусу, який застосовується в умовах невідкладності, коли необхідно негайно реагувати на правопорушення або запобігти небезпеці.

У науковій літературі представлено декілька підходів до визначення цього явища: як способу офіційного психологічного або фізичного впливу, як інструмента управлінської діяльності, а також як автономного правового інституту. Усі підходи сходяться на тому, що адміністративний примус має бути законним, пропорційним, своєчасним і мінімально втручальним.

Окрема увага приділяється класифікації примусових заходів, передбачених законодавством: від фізичного впливу до застосування вогнепальної зброї. Важливою є і диференціація таких заходів за їх кінцевою метою – на запобіжні, припиняючі та каральні. Підкреслюється необхідність нормативного структурування цих форм для запобігання зловживанням та правовій невизначеності.

Автор також наголошує на актуальних проблемах – відсутності уніфікованих стандартів, недостатньому зовнішньому контролю та недостатньому рівні фахової підготовки поліцейських. Запропоновано низку практичних рішень, включаючи запровадження відеофіксації дій поліцейських і чітких алгоритмів застосування заходів примусу. Це сприятиме посиленню правової визначеності, прозорості та довіри громадськості до правоохоронної системи.

Ключові слова: адміністративний примус, Національна поліція України, публічна безпека, правопорядок, поліцейські повноваження, законність, пропорційність, права людини, спеціальні засоби, відеофіксація.

Постановка проблеми. У процесі забезпечення публічного порядку та захисту громадської безпеки працівники Національної поліції України використовують адміністративний примус як інструмент державного впливу. Цей механізм, що дозволяє у визначених законом випадках тимчасово обмежувати права громадян, повинен бути чітко врегульованим, обґрунтованим і застосовуваним лише за умови дотримання принципів законно-

сті, необхідності та пропорційності. Разом з тим, у практичній діяльності поліцейських все ще мають місце випадки правової невизначеності, коли межі допустимого втручання залишаються розмитими або залежать виключно від суб'єктивного сприйняття ситуації самим правоохоронцем.

Нестача чітких алгоритмів дій у разі прийняття рішення про застосування примусових заходів, відсутність єдиного

підходу до їх класифікації, а також недостатній зовнішній контроль за їх використанням створюють передумови для перевищення повноважень. Усе це не лише знижує ефективність правоохоронної діяльності, а й викликає занепокоєння щодо дотримання основоположних прав і свобод громадян. У контексті демократичного розвитку держави та необхідності зміцнення довіри населення до органів правопорядку особливої актуальності набуває перегляд підходів до нормативного, процедурного та практичного забезпечення адміністративного примусу.

Таким чином, існує потреба в системному переосмисленні місця та ролі адміністративного примусу у сфері внутрішньої безпеки. Зокрема, актуальними є питання вдосконалення правових підстав для його застосування, створення чітких стандартів для вибору відповідного заходу у конкретній ситуації, запровадження обов'язкової фіксації фактів його використання, а також забезпечення належної професійної підготовки поліцейських з акцентом на захист прав людини. Комплексне вирішення цих проблем дозволить підвищити правову визначеність поліцейської діяльності та зміцнити гарантії правового захисту особи в умовах використання примусових заходів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематиці здійснення адміністративного примусу державними органами, зокрема Національною поліцією України, приділяли увагу такі вчені, як В. Б. Авер'янов, С. С. Алексєєв, О. М. Бандурка, Д. М. Бахрах, О. І. Безпалова, Є. О. Безсмертний, Г. П. Бондаренко, С. Г. Братель, І. І. Веремєєнко, І. О. Галаган, І. П. Голосніченко, Н. В. Гришина, О. Ю. Дрозд, В. А. Зайцев, М. В. Калатур, О. Ф. Кобзар, В. В. Коваленко, Л. В. Коваль, Т. О. Коломоєць, А. Т. Комзюк, С. Ф. Константінов, О. В. Копан, М. В. Корнієнко, О. В. Кузьменко, К. М. Куркова, М. В. Лошицький, І. В. Март'янов, І. М. Пахомов, Ю. С. Рябов, С. І. Саєнко, А. О. Селіванов, В. С. Стефанюк, О. С. Юнін.

Мета статті полягає у аналізі правової природи, класифікації заходів адміністративного примусу у діяльності Національної поліції України, виявлені актуальних

проблем їх практичного впровадження та обґрунтувати необхідність вдосконалення підходів до їх використання з урахуванням принципів законності, пропорційності та поваги до прав людини.

Виклад основного матеріалу. Адміністративний примус у діяльності Національної поліції України виступає специфічним різновидом державного примусу, який реалізується в публічно-владній формі та передбачає можливість обмеження суб'єктивних прав і свобод особи задля забезпечення суспільних інтересів, охорони публічного порядку та законності. Його застосування зумовлене необхідністю негайного реагування на правопорушення або надзвичайні обставини, а також виконанням поліцією превентивних і правоохоронних функцій.

У науковій літературі сформульовано декілька концептуальних підходів до визначення поняття адміністративного примусу. Так, Т. Коломоєць тлумачить його як особливу форму державно-правового впливу, що реалізується через встановлені нормами адміністративного права способи офіційного фізичного або психологічного впливу на фізичних та юридичних осіб, у тому числі в умовах надзвичайних ситуацій. Такий вплив передбачає обмеження особистих, майнових або організаційних прав з метою забезпечення правопорядку, притягнення винних до відповідальності чи запобігання наслідкам кризових явищ [1, с. 160; 4, с. 81].

Авторський колектив підручника «Адміністративне право» пропонує дещо спрощене, але операційно зручне визначення адміністративного примусу як системи засобів психологічного або фізичного впливу, спрямованих на забезпечення дотримання правових норм, зміцнення суспільного порядку та виконання владних розпоряджень [2, с. 178; 4, с. 82]. Такий підхід підкреслює інструментальну сутність адміністративного примусу як способу забезпечення функціонування механізму публічного управління.

Інші дослідники наголошують на автономності адміністративного примусу як правового інституту, що дозволяє застосовувати передбачені адміністративним законодавством заходи незалежно від

волі особи, до якої вони спрямовані, за відсутності підпорядкування між суб'єктом застосування і об'єктом впливу. У такому контексті адміністративний примус набуває універсального значення для підтримання правопорядку в умовах, коли інші засоби виявляються недостатніми або неефективними [3, с. 414; 4, с. 81].

Аналіз наведених підходів дає підстави стверджувати, що адміністративний примус в поліцейській діяльності є не лише формою оперативного реагування на правопорушення, а й механізмом забезпечення превенції, підтримання соціального балансу, реалізації публічного інтересу та втілення функції охорони правопорядку.

Таким чином, адміністративний примус є ключовим елементом системи забезпечення публічної безпеки в діяльності Національної поліції України. Його правова природа полягає в публічно-владному, нерівноправному характері впливу на особу, що супроводжується можливістю легітимного обмеження її прав і свобод в умовах, коли це обґрунтовано суспільною необхідністю.

Його застосування базується на принципах законності, пропорційності, своєчасності, мінімального втручання, дотримання прав людини та недопущення жорстокості. У правовій доктрині адміністративний примус розглядається як сукупність превентивних, припиняючих та каральних заходів. У контексті діяльності Національної поліції України найбільш поширеними є припиняючі заходи, що дозволяють негайно зупинити протиправну поведінку та локалізувати небезпеку.

Згідно із Законом України «Про Національну поліцію», до повноважень поліцейських належить застосування таких заходів адміністративного примусу: фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї, поліцейського затримання, обмеження свободи пересування, а також примусового приводу [5]. Кожен із зазначених заходів повинен бути юридично обґрунтованим, відповідати обстановці та не перевищувати меж необхідного впливу для досягнення законної мети.

У своєму науковому дослідженні Ю. Коллер зазначає, що даний перелік є вичерпним, при цьому застосування одного із заходів примусу унеможли-

лює застосування інших заходів примусу одночасно. Обрання примусового заходу здійснюється на розсуд поліцейського пропорційно рівню небезпеки реагування. При цьому перелік спеціальних засобів, які може (повинен) застосовувати поліцейський, визначений у ч.4 ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію», також є вичерпним та може бути розділений на групи: 1) засоби, придатні для захисту людини від ураження різними предметами (у тому числі зброєю); 2) засоби тимчасового (відворотного) ураження людини (правопорушника, супротивника); 3) засоби пригнічення чи обмеження волі людини (психологічної чи фізичної) шляхом здійснення впливу на неї чи предмети, що її оточують [6, с. 83].

Заслужовує на увагу, позиція М. Пелех, який запропонував поділити заходи здійснення адміністративного примусу органами Національної поліції за кінцевою метою їх застосування на: 1) адміністративно-запобіжні заходи. Наголошено на тому, що адміністративно-запобіжні заходи як різновид заходів адміністративного примусу в діяльності Національної поліції мають на меті зменшення потенційного ризику вчинення особою порушення громадського порядку, зокрема адміністративного правопорушення. Вказані заходи означені відносно незначним обмеженням прав, свобод і законних інтересів осіб – потенційних правопорушників; 2) адміністративно-правові заходи припинення. Зауважено, що метою застосування цих заходів є припинення правопорушення в конкретний момент часу, а не здійснення покарання особи-правопорушника за його протиправну поведінку. Основним критерієм, що вирізняє вказану групу заходів з-поміж інших, є наявність події правопорушення. Таким чином, моментом, з якого можуть застосовувати вказані заходи, є початок учинення особою дій, що мають ознаки складу адміністративного правопорушення; 3) адміністративно-правові заходи стягнення [7, с. 8].

В даному контексті, також, необхідно коротко зупинитися на заходах адміністративного примусу в умовах воєнного стану. У період воєнного стану Національна поліція України виконує критично важливу функцію з підтримання публічного порядку, забезпечення безпеки

населення та реалізації адміністративного примусу в умовах підвищеного правового та суспільного навантаження. Ключовою умовою для застосування таких заходів є введення воєнного стану відповідно до Указу Президента України, що створює правову основу для дій поліції в умовах надзвичайної загрози.

Особливістю поліцейського адміністративного примусу в цей період є:

- особливий правовий режим запровадження: такі заходи можуть застосовуватись виключно на підставі прийнятого у відповідності до законодавства України указу Президента України щодо введення воєнного стану;

- розширений обсяг застосування: адміністративний примус у воєнний період може включати більш широкий спектр заходів із забезпечення безпеки та порядку порівняно з мирним часом. Наприклад, може бути введена комендантська година, обмеження на в'їзд і виїзд, а також примусове вилучення майна;

- підвищена інтенсивність застосування: у воєнний час адміністративний примус може застосовуватися частіше та на більшій території, охоплюючи різні категорії населення та об'єкти

- більш жорсткі санкції: умови воєнного стану можуть передбачати застосування більш жорстких санкцій за порушення правил та відмову від виконання адміністративних обмежень;

- застосування національних заходів безпеки: під час дії воєнного стану адміністративний примус може включати заходи, які специфічні для даної країни та її національних вимог щодо забезпечення безпеки. [8, с. 154].

Відповідно до п. 3 Указу Президента України №64/2022, поліція може діяти в умовах обмеження певних конституційних прав громадян, зокрема свободи пересування, недоторканності житла, таємниці листування, свободи вираження поглядів, права на зібрання. Це вимагає від поліцейських особливої відповідальності у дотриманні принципів пропорційності, законності та недопущення зловживання повноваженнями [8, с. 154].

Таким чином, адміністративний примус у діяльності Національної поліції України в умовах воєнного стану – це комплекс заходів, що реалізується у межах спеціаль-

ного правового режиму, з метою забезпечення національної безпеки, правопорядку та стабільності, при цьому з обов'язковим дотриманням основних правових гарантій.

Відповідно, що серед ключових проблем, які супроводжують застосування заходів адміністративного примусу, слід виокремити правову невизначеність окремих процедур, відсутність уніфікованих стандартів документування дій поліції, низький рівень зовнішнього контролю та підзвітності, а також дефіцит фахової підготовки поліцейських у сфері прав людини. Практика свідчить про випадки надмірного застосування сили, що викликає негативний резонанс у суспільстві та підриває довіру до правоохоронних органів.

У сучасних умовах функціонування правоохоронної системи України, особливо з огляду на зростання суспільного запиту на прозорість та законність дій представників влади, виникає об'єктивна потреба у перегляді підходів до застосування адміністративного примусу в діяльності Національної поліції. Передусім йдеться про необхідність чіткого нормативного структурування форм примусу за їх кінцевою метою. Така класифікація – на заходи попередження, припинення і стягнення – дозволить забезпечити правову визначеність кожного виду втручання, уникнути подвійного тлумачення та спростити правозастосування як для поліцейських, так і для органів контролю та правового нагляду.

Крім того, доречним видається закріплення у внутрішніх нормативно-правових актах чітких алгоритмів дій працівника поліції при виборі конкретного примусового заходу. Ці алгоритми мають враховувати характер загрози, поведінку особи, рівень суспільної небезпеки та інші релевантні обставини. Такий підхід дозволить мінімізувати ризики суб'єктивного або довільного прийняття рішень, підвищить рівень професійної відповідальності та знизить ймовірність перевищення повноважень.

Окремої уваги заслуговує питання забезпечення зовнішнього контролю за фактами застосування адміністративного примусу. Для цього доцільно запровадити обов'язкову фіксацію всіх дій поліцейських, пов'язаних із примусовими заходами, засобами відеореєстрації. Такий інструмент не лише сприятиме прозорості

діяльності поліції, але й слугуватиме ефективним доказовим засобом у разі виникнення скарг або судових спорів. Відеофіксація дозволяє неупереджено оцінити правомірність дій поліцейського та забезпечити дотримання принципу підзвітності перед суспільством.

Висновок. Таким чином, комплексне впровадження зазначених змін сприятиме підвищенню якості публічного управління у сфері безпеки, зміцненню довіри до правоохоронних органів, а також забезпеченню справедливого балансу між необхідністю захисту суспільних інтересів та гарантіями прав людини. В умовах демократичного розвитку та реформування правоохоронної системи такі заходи є не просто бажаними, а вкрай необхідними.

Список використаної літератури:

1. Адміністративне право України: Підручник. – Вид. 2, змін. і доп. / За заг. ред. Т. О. Коломoeць. Київ: Істина, 2012. 528 с.
2. Адміністративне право: підручник / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гаращук, В. В. Богущкий та ін.: за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. – 2-е вид., перероб. та допов. Харків: Право, 2013. 656 с.
3. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). Київ: Видавництво «Юридична думка», 2004. 584 с.
4. Комзюк, А. В. та Комзюк, В. Т. *Адміністративний примус у діяльності національної поліції України*. Актуальні проблеми формування громадянського суспільства та становлення правової держави : збірник матеріалів II-ї Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. 2019. С. 81-86.
5. Про Національну поліцію. Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
6. Коллер Ю.С. Місце та роль заходів примусу в діяльності Національної поліції України. Наука і правоохорона. 2017. №3 (37). С. 77-84.
7. Пелех М.І. Адміністративно-правові засади здійснення адміністративного примусу органами Національної поліції України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2021. 22 с.
8. Романенко І.В. Актуальні питання застосування заходів адміністративного примусу в умовах дії правового режиму воєнного стану. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2024. № 3. С. 151-157.

Kysko A. I. Administrative coercive measures applied by the national police of Ukraine to ensure public security and order in Ukraine

The article examines administrative coercion as a key tool for the implementation of the powers of the National Police of Ukraine in the field of ensuring public order, law and order and legality. The author analyzes the essence, legal nature and main forms of administrative coercion in the context of modern police activities. Administrative coercion is considered as a type of state coercion, which is used in conditions of urgency, when it is necessary to immediately respond to offenses or prevent danger.

The scientific literature presents several approaches to defining this phenomenon: as a method of official psychological or physical influence, as a tool of administrative activity, and as an autonomous legal institution. All approaches agree that administrative coercion should be lawful, proportionate, timely, and minimally intrusive.

Special attention is paid to the classification of coercive measures provided for by law: from physical influence to the use of firearms. It is also important to differentiate such measures according to their ultimate purpose - preventive, terminating and punitive. The need for regulatory structuring of these forms is emphasized to prevent abuse and legal uncertainty.

The author also emphasizes the current problems - the lack of unified standards, insufficient external control and insufficient level of professional training of police officers. A number of practical solutions are proposed, including the introduction of video recording of police actions and clear algorithms for the application of coercive measures. This will contribute to strengthening legal certainty, transparency and public trust in the law enforcement system.

Key words: administrative coercion, National Police of Ukraine, public safety, law and order, police powers, legality, proportionality, human rights, special means, video recording.